

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle kansaneläkelain, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain sekä eräiden muiden etuuslakien muuttamisesta

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/16819/2024

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=46338879-d74e-4fa4-aad2-ece9b218b9d9>

Esityksen mukaan kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen. Vammaisetuksista annetun lain mukaisia etuuksia ehdotetaan muutettavaksi siten, että vammaistukea jatkossa maksettaisiin alle 18-vuotiaalle lapsen vammaistukena sekä 18 vuotta täyttäneelle aikuisen vammaistukena. Eläkettä saavan hoitotuen alaikäraja nostettaisiin vastaavasti 18 vuoteen. Vammaisetuksien saajat siirtyisivät näin ollen jatkossa aikuisille tarkoitettujen etuuksien piiriin 18 vuoden iässä nykyisen 16 vuoden iän sijasta. Lisäksi työttömyysturvalain (1290/2002) 3 luvun 1 §:stä ehdotetaan poistettavaksi mahdollisuus myöntää työttömyysetuus alle 18-vuotiaalle työnhakijalle, joka on keskeyttänyt oppivelvollisuutensa suorittamisen oppivelvollisuuslain (1214/2020) 7 §:ssä säädetyllä tavalla.

Näin kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien alaikäraja saatettaisiin vastaamaan ajankohtaa, jolloin nuoren oppivelvollisuuslain mukainen oppivelvollisuus viimeistään päättyy. Myös nuoren vanhempien elatusvelvollisuus jatkuu saman ajan.

Lisäksi kansaneläkelakiin ehdotetaan eräitä teknisiä muutoksia.

Esitys liittyy valtion vuoden 2025 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Lainmuutokset on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025. Vammaisetuksista annetun lain muutokset on kuitenkin tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2027.

Kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien osalta muutoksia sovellettaisiin siirtymäsäännösten nojalla vuonna 2009 ja sen jälkeen syntyneisiin. Työttömyysetuuksien osalta muutosta sovellettaisiin vuonna 2008 ja sen jälkeen syntyneisiin. Maksussa olevien vammaisetuksien maksamista jatkettaisiin seuraavaan lain mukaiseen tarkistukseen tai lakkaamiseen asti. Muutos ei siten vaikuttaisi jo myönnettyihin etuuksiin.

Lausunnonantajan lausunto

Invalidiliitto kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä lausuntopyynnöstä. Invalidiliitto on fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden

mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on lähes 25 000 henkilöjäsentä ja 142 jäsenyhdistystä.

Invalidiliitto kiittää erittäin hyvin perustellusta esityksestä, jossa on huomioitu vaikutuksia vammaisiin henkilöihin ja nostettu keskeisiä asioita esiin.

Invalidiliitto pitää erittäin tervetulleena muutosta, jossa työkyvyttömyyseläkettä ei myönnetä enää alle 18-vuotiaille. Tutkimukset ja Invalidiliittoon kertyneet kokemukset ovat osoittaneet, että työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen nuorelle peruskoulun jälkeen, on osoittautunut lähinnä osallisuuden kannalta poissulkeväksi etuudeksi. Työelämään siirtyminen on ollut erittäin haasteellista työkyvyttömyyseläkkeen vastaanottamisen jälkeen.

Oppivelvollisuuden ikärajan nostaminen 18-vuoteen on perustellusti nostanut esiin kysymyksen eri etuuksien roolista alle 18-vuotiaille. Peruskoulun jälkeinen toinen aste on muuttunut maksuttomaksi ja siten poistanut taloudellista vastuuta huoltajilta toisen asteen opinnoissa. Tästä näkökulmasta on oikein tarkastella myös kuntoutusrahan roolia alle 18-vuotiaille. Invalidiliitto näkee positiivisena sen mahdollisuuden, että kun kuntoutusrahaa ei enää käytetä toisen asteen opintoihin, on vammaisilla henkilöillä mahdollisuus nostaa koulutusastettaan. Toisen asteen opiskelijalla ei vielä ole useinkaan selkeää näkemystä tulevaisuuden ammatistaan. Usein fyysisesti vammaisille nuorille suositellaan peruskoulun oppilaanohjauksessa edelleen esimerkiksi merkonomin koulutusta. Merkonomin koulutuksella ei usein kuitenkaan ole kovin hyviä työllistymisen mahdollisuuksia. Nyt uudistuksen myötä fyysisesti vammaisille nuorille avautuu mahdollisuus jatkaa ammatillisen oppilaitoksen jälkeen korkeakoulutukseen esimerkiksi tradenomiksi ammatillisena kuntoutuksena. Nykyinen käytäntö Kelassa on ollut, että ammatillisena kuntoutuksena ei ole myönnetty enää toista tutkintoa, vaikka työllistymisen mahdollisuudet ovat olleet heikot ensiksi opiskellulla tutkinnolla.

Lakiluonnoksessa on tarkasteltu suunniteltua muutosta ansiokkaasti perusoikeuksien, yhdenvertaisuuden ja YK:n lapsen oikeuksien sekä vammaisyleissopimuksen näkökulmista. Invalidiliitto pitää perusteltuna nostaa etuuksien alaikäraja 18-vuoteen, joka vastaa näin YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ikärajaa. Invalidiliitto huomauttaa kuitenkin, että kun tarkastellaan YK:n vammaisyleissopimuksen artiklaa 24 (oikeutta koulutukseen) on huomioitava se seikka, että kaikki vammaiset henkilöt eivät saa koulutusta lähiympäristössään eivätkä siten voi asua koulutuksen ajan huoltajiensa taloudessa. Tilanne ei siis ole vammaisilla nuorilla sama kuin jos vammaaton nuori lähtee vapaasta tahdostaan opiskelemaan kauas kotoa, jonkin tietyn koulutusalan vuoksi. Fyysisesti vammaisella nuorella ei ole samoja valinnan mahdollisuuksia ammatillisessa koulutuksessa kuin vammattomilla nuorilla. Mikäli lähioppilaitoksessa ei ole soveltuvaa alaa, on ala löydettävä jostain kaukaisemmasta oppilaitoksesta. Vammaisen nuori voi myös olla pakotettu siirtymään vaativan erityisen tuen oppilaitokseen, koska lähiympäristössä ei ole tarvittavaa tukea kouluttautumiseen. Oikeus koulutukseen (art 24) voi siis nyt tämän muutoksen myötä vaarantua johtuen vanhempien heikosta taloudellisesta tilanteesta. Tilanne on tunnistettu lakiluonnoksen vaikutusarvioinnissa, mutta kustannusten kompensoimiseksi on tarjolla vain mahdollinen

toimeentulotuki. Vaativan erityisen tuen ammattioppilaitokseen siirtyvälle opiskelijalle asuminen on maksutonta, mutta hänen tai hänen perheensä tulee vastata ruokakuluista sekä matkakuluista viikoittain, koska oppilaitoksen asuntola on kiinni viikonloppuisin. Vammaisen nuoren näkökulmasta näitä kuluja katetaan tulevaisuudessa lapsen vammaistuella ja lapsilisällä 17-vuoteen asti. 17-vuotta täytettyään nuoren kuluja katetaan lapsen vammaistuella 18-vuoteen asti. Mikäli vammaisen lapsi on ensimmäinen lapsi, on lapsilisä 94,88€/kk ja alin lapsen vammaistuki 108,89€/kk eli yhteensä 203,77€/kk vuoden 2024 tasossa. Mikäli perhe on vähävarainen lakiluonnoksessakin tunnistetuista syistä, maksetaan tästä summasta keskimäärin 20 päivän ruuat asuntolassa ja 9 matkaa kuukaudessa kodin ja koulun välillä. Lisäksi usein lisäkuluja vammaisella nuorella tulee lääkkeitä ja kuntoutuksesta kuten esimerkiksi psykoterapiasta.

Nuorella on mahdollisuus hakea opintorahaa ja opintolainaa täytettyään 17-vuotta. Vammaisella nuorella työllistymisen näkymät ovat kuitenkin heikommät kuin muilla nuorilla toisen asteen jälkeen. Tilastokeskuksen mukaan ammatillisesta perustutkinnosta vastavalmistuneista 70 % oli työllisiä seuraavana vuonna valmistumisen jälkeen (2022). Toisin sanoen vammaisilla nuorilla mahdollisuudet maksaa takaisin opintolainaa, ovat heikot. Lopputulema voi siis olla, että vammaisen nuori ei hae opintotukea täytettyään 17-vuotta, vaikka asuisi opintojen ajan omassa taloudessaan. Tällöin ruokakuluja ja matkakuluja kattaa lapsen vammaistuki ja mahdollinen toimeentulotuki. Kuntoutusrahan hakeminen tulisi mahdolliseksi viimeisenä opiskeluvuotena (tai kahtena vuotena, jos peruskoulun jälkeen ensin käynyt TUVAn), jos täyttää 18-vuotta ennen kuin opintovuosi alkaa. Tulisikin saattaa mahdolliseksi se, että vammaisella nuorella on mahdollisuus hakea kuntoutusrahaa vielä jäljellä oleviin opintoihin. Nykykäytäntö ei ole tätä mahdollistanut.

Invalidiliitto on siis huolissaan niistä vammaisista nuorista, jotka joutuvat siirtymään kauas huoltajistaan saadakseen riittävästi tukea opintoihinsa tai valitakseen alan, joka on vamman puolesta mahdollinen. Näin ollen **Invalidiliitto esittää yhdenvertaisuuslain 9§ mukaista positiivista erityiskohtelua kuntoutusrahassa niille, joiden opintoja ei voida taata lähiympäristössä.** On otettava erityisen huomion kohteeksi nämä opiskelijat, jotta heidän YK:n vammaisyleissopimuksen artikla 24 mukainen oikeutensa koulutukseen ei vaarantuisi. Poikkeussäännös luotaisiin joko kuntoutusrahaetuuteen näille opiskelijoille tai minimissään koulumatkatukeen. Koulumatkatukea ei tällä hetkellä saa, jos kuukaudessa on alle 10 matkaa kodin ja koulun välillä. Kymmenen matkan edellytys ei täyty, jos oppilas asuu asuntolassa ja käy kotona viikoittain, jolloin matkoja kertyy keskimäärin 9 kuukaudessa. **Lisäksi Invalidiliitto esittää harkittavaksi lapsilisän myöntämistä 18-vuotiaaksi asti kaikista lapsista, mikä olisi yhteensopivaa YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ikärajan kanssa.**

Mikäli poikkeussääntelyyn ei nyt kuitenkaan päädytä, on vaikutusarvioissa otettava huomioon se seikka, että perheet, joilla ei ole taloudellisia edellytyksiä lähettää nuortaan vaativan erityisen tuen oppilaitokseen, tarvitsevat nuorelleen opiskelupaikan kodin lähiympäristöstä, jolloin vaativan erityisen tuen järjestelyjä on tehtävä paikallisessa koulutusjärjestelmässä. Vaativan erityisen tuen

oppilaitoksissa opiskelee noin 5000 opiskelijaa vuosittain (ameo.fi), joista osa tulee matkojen päästä asumaan asuntolaan.

Invalidiliiton näkemyksen mukaan muutokset vammaisuuksien ikärajoihin ovat kannatettavat ja hyvin perustellut. Ikärajojen muutokset selkeyttävät vakuutettujen oikeusasemaa, koska alle 18 – vuotiaiden vakuutettujen asemaan vaikuttaa vanhempien vastuu hullosta ja kasvatuksesta. 16 vuotta täyttäneeltä vakuutetulta on edellytetty ikätasoon kuulumatonta suoriutumista, koska sitä ei verrata vastaavan ikäiseen terveeseen lapseen.

INVALIDILIITTO RY

Helsingissä, 2. heinäkuuta 2024

Janne Juvakka
toimitusjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Anne Mäki, asiantuntija, koulutus ja työelämä, anne.maki@invalidiliitto.fi